

Järle Byablad

NR 7 NOVEMBER 1986

Tryckt i Örebro

ÅRGÅNG 12

Lösnr pris 5 kr

Byabladskommittén: Gun Viktorsson (kontaktperson) 0587/500 60, Peter Ekström (ansv. utgivare), Karin och Märta Bergman (distribution), Birgitta Carlsson, Erik Engstråten, Mats Svensson och Johan Bergmark.

TEGELBRUKSTRÄFFEN

Gubbar som jobbade vid tegelbruket 1947

HEMBYGDS-TRÄFF

Söndagen den 28 sept. berättade f.d. tegelmästare Gösta Westman och Gösta Eriksson om tegelbruket nära Torpa. Idag finns bara den gamla transformatorstationen kvar förutom brukets grund och de vattenfyllda lergravarna. Bruket startade i slutet av 1800-talet och lades ner 1960-61. 1976 brändes byggnaderna och den stora tegelugnen revs.

Brukets största leverans skedde 1898-1900 då Hålahult byggdes. Under depressionen kom bruket ett

tillfälle att ligga med ett helt års produktion i lager. Den gick sedan åt under ett par månader då Örebro stad kom igång med stor nybyggnation. Andra världskriget medförde besvärigheter för driften. Koksen som nyttjades vid bränningen ransonerades och man fick delvis elda med ved. Bensinransoneringen och gummidäcksrestriktioner medförde förbud mot att köra byggnadsmaterial mer än 15 km. Detta gynnade naturligtvis andra byggnadsmaterial än tegel. Men ibland kunde man få tillstånd att under ett dygn köra längre sträckor. Då körde man också dygnet runt. Gösta W. hade själv varit med vid ett

sådant tillfälle. Man körde till Guldsmeshyttan och tippade lassen runt hela bygget - normalt fordrade teglet en mer ömsint behandling.

Under brukets tidigaste period grävdes leran upp för hand. Spår efter denna grävning är ännu synlig sydväst om bruksresterna. Man brände då med en s.k. fältugn. Den byggdes ungefär som en kolmila: Teglet staplades upp i gångar, man eldade i mitten och allt täcktes. (troligen med "tegelaska"). Det färdiga teglet kördes på ett stickspår till Torpa med hjälp av hästar. Bruket ansvarade för skötsel och underhåll av stickspåret.

1929 tog Axel Jansson över bruket som moderniserades 1930-31. Väl klart var det Sveriges modernaste tegelbruk. Hästarna byttes ut mot

en bandtraktor av märke Cletrac. Den hade tidigare arbetat som filmstjärna i Stockholm i en mängd filmer och kördes en snöstormsdag därifrån till Torpa. Axel Jansson dog kort efter moderniseringen. Bruket sköttes därefter ett par år av brodern Viktor Jansson

Släpskopa som användes att gräva upp lera med. Leran grävdes upp på andra sidan vägen av tegelbruket.

Leran grävdes i de nu synliga gravarna med hjälp av en maskin på räls. Djupet relerades med hänsyn till hur fuktig lera man behövde. Den djupaste graven blev c:a 5 meter. Längre ner blev leran alltför blöt för att vara användbar. Gravarna fick pumpas kontinuerligt. Leran fraktades med linbana över vägen och till brukets "bassäng" där man enligt "köttkvarnsprincipen" malde och blandade massan. För torr massa reglerades med vatten men hur göra med för blöt? Jo, man lade i en liten mängd släckt kalk, men det var känsligt. Lite för mycket av varan och det färdiga teglet blev sprött som pepparkaka.

Lermassan pressades ut i en fyrkantsträng som skars automatiskt med tråd till lagoma tegel. Teglet lufttorkades sommartid i lador. Allteftersom lagrades 1 miljon murtegel till vinterns bränningar. Även rör tillverkades. Deras tjocklek var 1 1/2 - 7 tum. Den smala sorten användes vid täckdikning. Smala rör ansågs hållas öppna bättre än tjockare av agronomer i området. Andra agronomer kunde ha annorlunda uppfattningar om bästa rördimensionen. Sådant påverkade också efterfrågan på brukets varor.

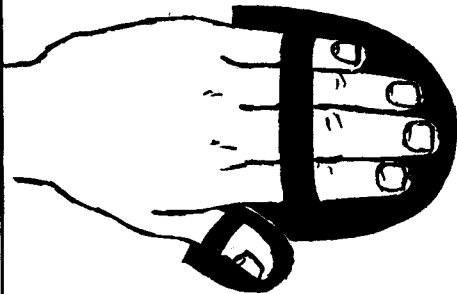
Takpannor tillverkades också. "Strängen" fick då flyta ut på en träplatta, formad som en takpanna, klädd med sämskskinn. Efter avskärning fästes takpannan på en träspatel och lastades i ställ där den bilades på tre små nabbar under torkningen.

Ugnen var byggd som en stor oval med 14 kammar där murtegel staplades i botten, rör- och taktegel högst upp. Varje bränning, då 110.000-120.000 brändes, tog cirka 14 dagar. Ugnen skulle långsamt eldas till 900 gr. behållas vid den temperaturen ett dygn och därefter långsamt svalna. Ugnens

temperatur avlästes av eldens färg. Blev temperaturen uppemot 100 gr. för hög uppstod "härdsälta" - teglet rann ut och måste slås sönder för att kunna tas ut ur ugnen efter eldningen.

Några siffror för den sifferglade: Upp till 6.900 tegelpannor (o-brända) kunde tillverkas under en arbetsdag på 8.5 tim. 60 tegel kunde lastas på en enhjulskärria. En man körde 4000-5000 st/dag på 20 cm breda gångar av plåt. En lastbil tog tio ton, ca 2.500 stenar.

I genomsnitt arbetade 15 man vid bruket. Man bodde lite varstans i bygden och cyklade, sparkade, skidade till jobbet. Var vädret alltför dåligt gick man. Jobbet var bra betalt och skiftgång förekom endast under bränningen. Sina handskydd tillverkade man själv av två halvcirklar av skinn, en stor och en liten för tummen.

Handskar var klumpiga och dyra. Största skaderisken var att tegelkärrior gick överstyr med sträckningar som flöjd. Tillbudet var få och berodde enligt Gösta förmodligen på rutinerat folk. Under de år han arbetade där skedde två olycksfall: En skada då en hylla tegel rasade från andra våningen genom ett hål ner på arbetarna inunder och en klämskada i valsarna som bearbetade leran. Nödstopp fanns inte på den tiden. Gösta lyckades stoppa genom att slita loss de läderremmar som drev valsarna. Den skadades arm var bruten på sex ställen. Han blev återställd så när som en snedställning av några av fingrarna.

Berit Bergman

INTE ILLA MENT, GÖSTA!

Järle byblad tycker att vi är skyldiga Gösta Eriksson i Rosendal en ursäkt och förklaring. När hembygdsträffen planerades hade någon föreslagit att man skulle fråga Gösta om han ville medverka eftersom han är infödd järlebo. Men det blev tyvärr aldrig gjort. Trots detta annonserades han som medverkande vilket vi beklagar.

LYCKAD CIRKEL I FÄRGNING

Längst till vänster syns Ulla Kleist och till höger om henne cirkeldeltagarna Marianne Svensson, Marianne Litgen, Ann Marie Gustavsson, Maj Lindskog, Solveig Nilsson, Ulla Ivarsson. Bakom kameran stod Helena Persson.

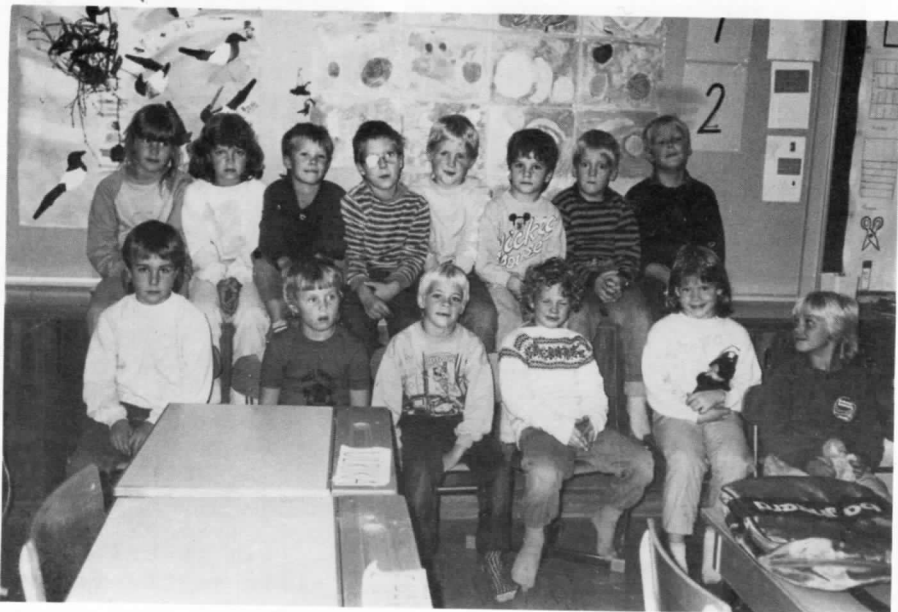
Under våren, sommaren och en bit in på hösten har Ulla Kleist hållit ett par studiecirklar i växtfärgning. Hon bor i Humlegården vid Flåten och studierna har mestadels hållits i hennes trädgård. På träffarna har gruppdeltagarna färgat garner med växter de samlat in som "hemläxa" under veckan. Bland annat har man färgat med lökskal som gett gul färg, åkerfräken som gett gulgrön

färg, vass som gett grön färg, stenlav som gett brun färg och krapp som gett röd färg.

Ulla Kleist kan sitt ämne och har haft ett flertal cirkelår om andra liknande saker. Hemma har hon också en liten affär där hon säljer garner och material för vävning och stickning.

Cirkeldeltagarna var nöjda med studierna och viss risk för fortsättning finns väl.

ÅRSK AXBERGSHAMMAR

Åk. 1 Axbergshammar Bakre raden: Charlotta Rubio-Lind, Ulrika Huss, Mikael Rönn, Andreas Rodesten, Peter Harfelt, Martin Friman, Marcus Nilsson, Per Karlsson. Främre raden: Johanna Harrysson, Elin Carlsson, Henrik Westberg, Robert Berg, Jenny Viktorsson och Helena Eriksson. Lärare: Gunilla Alm, Gunilla Nilsson och Kerstin Tengberg.

URS 1

ERVALLA

Åk. 1, Ervalla, Fr.v. Johan Haglert, Johan Rådberg, Morgan Svensson, Ulf Strömberg, Erik Ekström, Alexander Karlsson, Nina Stoetzer, Per-Martin Ekman, Johan Helmer, Susanna Lindqvist, Linda Hjelmer, Monica Olsson var sjuk. Lärare Agneta Skyman.

HISTORIEN OM DAGISET 3

1984 är året då vi fortsätter med dagishistoria. Verksamheten i Matildelund är inne på sitt andra år och vi kan konstatera att barnomsorgsbehovet växer med tiden. En ensam dagmamma räcker inte långt liksom lokaliteterna.

Kontakten med politiker och KDN har under varit ganska positiva i stort sett. Man måste dock vara beredd på att den kommunala hanteringen tar lite tid. Men eftersom det hela tiden inte uppfattats som annat, än att barnomsorgen i Järle måste få en permanent lösning, så har byalaget o barnomsorgskommitten avväntat KDN:s åtgärder.

Under senvåren -84 stiger dock irritationen inom byalaget över KDN:S bristande tempo i frågan. När också vissa, om än muntliga löften om främst personalresurser inte verkar infrias och den planerade ombyggnaden av Matildelund avstyrks av fastighetskontoret märknar det betydligt. Dessutom var AU i KDN eniga om ett dagis i Järle och köpeförhandlingar i gång, när heltom plötsligt görs och signaler kommer om att järlebarnen måste åka till Ervalla

i stället. Att sedan fastighetskontoret påstod att det enda vettiga var att bygga ett nytt daghem spädde det på vår oro för en positiv lösning. Ett nybygge framstod då som något utopiskt, som vi inte ens kunde drömma om. Det verkade bara komplicera frågan ytterligare och förmodligen fördröja eller helt omöjliggöra en lokal barnomsorg i Järle.

I det läget var det enda raka att åter kalla till möte mellan föräldrar och politiker igen. Den 14 juni diskuterades frågan igenom på positivt och grundligt sätt. Barnomsorgskommitten ombads att rent formellt gå in med en skrivelse där vi dels sammanfattade våra argument framställda och genompratade under mötet samt dels bedöma och beräkna antalet barn i reellt behov av kommunal barnomsorg.

Denna skrivelse var alltså den första som ställdes till kommunen. Kanske skulle den ha skrivits ett år tidigare, har jag tänkt ibland, för att om möjligt ha påskyndat beredningstiden.

Efter erforderligt utredningsarbete vad gäller barnantalet nu och de närmaste 5 åren så insändes denna inlägga den 9 sept. med hopp om snar behandling och beslut.

Tre huvudproblem har utkristalliserats vilket betonas i skrivelsen nämligen:

1/ Huruvida det föreligger ett barnomsorgsbehov i Järle.

2/ Rimligheten att barnomsorgen i Järle bedrivs på ett sätt som enbart beror på en person.

3/ Hur lokalfrågan skall lösas.

Åtgärdsförslagen är sålunda följande som vi anmodade KDN att besluta om i kronologisk ordning:

1/ Utred lokalfrågan i Järle (och ingen annan stans, tänk på resor, skolskjutsar, barnens behov av hemmiljö mm.

2/ Anställ städresurs till dagbarnvårdarlokalen i Järle (avlastar Gunilla, gynnar barnen).

3/ Inrätta daghemsavdelning i Järle. Anställ 2 st förskollärare.

Lokalfrågan behöver inte vara löst då. Med två

lärare kan Matildelund accepteras under en övergångstid.

4/ Bygg dagis- fritislokal i Järle. Med rätt utformning torde ett sådant hus kunna vara ett i framtiden attraktivt försäljningsobjekt om barn-

underlaget mot förmodan blir för litet för en avdelning. Dessutom betonas barnens rätt till en uppväxtmiljö "hemma i byn" samt föräldrarnas möjlighet att påverka saken.

Den medföljande bilagan visar barnantalet nu och 5 år framåt. Vi har då kommit fram till att ett drygt 30-tal barn mellan 2-12 år har ett uttalat behov av barnomsorg. Detta faktum

bekräftas sedermera av KDN-ansvariga.

Det första konkreta efter skrivelserna nått KDN är att utredningar om ett ev. nybygge kommer igång på fastighetskontoret. I Byabladets oktobernummer rapporteras att ett nybygge ÄR fullt realistiskt, att byggnadsnämnd är positiv likaså hälsovårdsnämnd, att kontakt kommer att tas med 3-4 husfirmor som kan offerera ett standardhus samt vilket var en mycket positiv aspekt: Örebro kommun kan få 300.000 kronor i statliga medel, bara man skynar sig. För att få ut dessa pengar måste åtminstone två krav uppfyllas: att ärendet inte är med i den ordinarie budgeten - och det är den inte - och för det andra måste byggandet påbörjas före första kvartalet

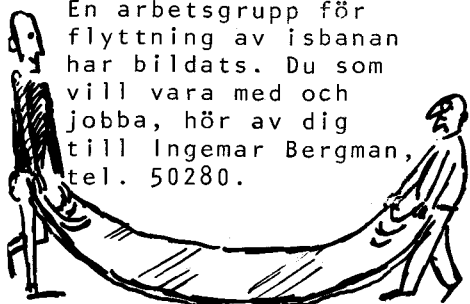
1985. Detta av arbetsmarknadspolitiska skäl.

Nu måste snabbbehandling följa och ett intensivt skede för barnomsorgskommittén stundar. Nu finns ju chansen att det blir något av det hela, att ett nytt hus verkligen byggs. Det kändes också att nu måste vi verkligen ligga i för att inte missa

denna möjlighet till snabb lösning. Från att under våren -84 bara sett tecken i negativ riktning, nu plötsligt få ett så nära mål framför ögonen inspirerade samtliga oerhört. Men det blev en krävande höst och vinter må ni tro. Mer om detta i nästa nummer.

Lasse Carlsson

RAPPORT FRÅN UNGDOMS/ IDROTTSKOMMITTÉN

En arbetsgrupp för flyttning av isbanan har bildats. Du som vill vara med och jobba, hör av dig till Ingemar Bergman, tel. 50280.

Filmvisning vid jul-nyår och sportlov i dagis.

Badresa till Loka den 6/12 alternativt Gustavsvik.

Mer information kommer senare.

UTFLYKT FÖR UNG & GAMMAL

Järle Byalag ordnar ishockeyresa för alla åldrar till Karlstad den 30/11. Avresa ca 15.00 Järle station.
Match: Färjestad-Djurgården. Pris: 75 kr för resa och sittplats. Anmälan görs till Sören Gustavsson 0587/50025. Sista anmälningsdag 16/11. Max antal 30 st.

MATBITEN

JÄRLE - MUMS

Förenklad lasagne "det går lika bra med makaroner"

Recept för 4 personer:

1/2 l makaroner (kokas)

Köttfärsröra:

500 g blandfärs

1-2 msk margarin

1 stor gul lök

(ev. 1 grön paprika)

1 burk krossade tomater

1 tsk salt och svartpeppar

(ev. basilika)

1-2 msk soja

Ostsås:

4 dl mjölk

2 msk mjöl

2-3 dl riven ost

salt och svartpeppar

Häll hälften av köttfärsröran i en ugnssäker form, därefter makaroner och resten av röran. Överhälls ostsåsen och gärna extra riven ost. Gratinera i 225 gr. ca 15 min. och du får en god middag.

Tips: Gör dubbel sats och frys in, går sen lätt att ta fram och värma.

Birgitta Carlsson

GRATTIS TORE

Örebro läns landsting tilldelade år Tore Sander, tidigare ordförande i byalaget, ett kulturstipendium på 8.000 kr. Han fick det för sitt arbete i hembygdsrörelsen och för kultur inom sjukvården.

Tore är länsbildningskonsulent och förmedlar bl.a. artister mm, som underhåller inom sjukvården. Inom hembygdsrörelsen arbetar Tore och har bl.a. ägnat sig åt torpinventering i Ervalla. Inte bara tagit reda på var torpen

har funnits utan också forskat kring personerna som levt där från 1600-talet och framåt.

U-VECKAN

"Livets Bröd"

12-16 november

13 nov i Sabbatsbergs Missionshus kl 19.00 samtalskväll.

15 nov i Ervalla skola Ulandsinformation för alla åldrar. Servering.

16 nov i Ervalla kyrka Ekumenisk gudstjänst

Arr: Ervalla-Alliansen och Ervalla kyrka

KOLMILAN

I höstens mörka tid då börja slitet
då tändes milan i den djupa skog
och kolaren han visste vad det gällde
när han begick sitt ansvarsfulla knog.

Här var det inga åttatimmarsdagar
ej heller hemfärd varje veckoslut
och för en ringa penning fick han sträva
tills milan sent omsider kolats ut.

Vad drömde han på hårda granrisbädden
de korta stunder utav ro han fick
kanhända var det skogens trolska huldra
som tysta fjät kring kolarkojan gick.

Nu frodas fur och gran på Morkullbotten
och stybben dem en riklig näring ger
konturen av en koja kan man skönja
men härdens eld den brinner inte mer.

Nu kolarens epok har gått ur tiden
det ingen milrök över skogen drar
men mellan träden hörs en sakta susning
som minner om den tid som en gång var.

Mor i bygden

